

Arap Baharının Türk Ekonomisine ve Gaziantep Dış Ticaretine İzdüşümleri

Nalân Işık¹

Özet

Arap ülkelerinin yer aldığı Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi, dünya petrol kaynaklarının 2/3'ünü barındırmaktadır. Arap ülkeleri, küresel çıkar alanı olan enerji kaynaklarının yanında ticari aktarım hattıdır. Camp David Anlaşması(1978) sonrası, Batı'nın desteklediği Arap ülkelerinin otoriter rejimleri, siyasal sisteme olası bir tehdit durumunda Arap toplumu ve Batı arasında tampon görevi yapmıştır. Gelir dağılımı eşitsizliği, demokratik kanalların olmaması, aile ve parti diktatörlüğüne dönüşen hükümetlerin baskısı sonucu Arap halkları, siyasal düzenin düşürülmesi sloganlarıyla ayaklanmışlardır. “Arap Baharı” olarak tanımlanan bu bölgesel siyasal şekillenme, ülkeler arasındaki ekonomik ilişkileri doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda, 2003’de Irak’ın işgali ile başlayan ve günümüzde hız kazanan siyasal demokratikleşme sürecindeki Arap ülkelerinin baharı, Türkiye’nin dış ticaretine nasıl yansımalar yapacaktır? Bu çalışma, Arap Baharı’nda yer alan Irak, Tunus, Mısır, Libya ve Suriye’deki siyasal gelişmelerin, küresel piyasalarla birleşen Türkiye’nin ve özel olarak bu ülkelerle siyasal, kültürel, ekonomik ilişkilerini derinleştirmeye yönelik Gaziantep’in dış ticaretine etkilerini tartışmayı hedeflemektedir. Bunun için Türkiye ile Irak, Tunus, Mısır, Libya ve Suriye’nin 2003–2011 yılları, dış ticaret rakamları temel alınarak siyasal değişimlerin Türkiye’nin ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin dış ticaretinde büyük yeri olan Gaziantep’in ekonomisine etkisi analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı , Türkiye Ekonomisi, Gaziantep Dış Ticareti

Projections of Arabic Spring on Turkish Economy and Foreign Trading of Gaziantep

Abstract

Middle-East and North African regions which include the Arabic countries shelter the 2/3 of whole world oil reserves. Arabic countries are also the trading transfer line beside being energy resources that are global benefit area. The authoritative regimens of these Arabic countries had done the job of being buffer between Arabic publics and West in a condition of possible threat on political systems. By the results of income distribution inequality, having no democratical channels and the pressure of family or party government despotism, Arabic people rised up to make fall the system. This regional political configuration called “The Arabic Spring” directly effects the economical relationship between countries. In this respect, How Arabic Countries Spring that is in democratisation period started by the occupation of Iraq in 2003 does reflect on foreign trading of Turkey? This study aimed to argue the effects of political developments in Iraq, Tunis, Egypt and Syrian those were in Arabic Spring on foreign trading of Turkey who combined with global markets and in special Gaziantep who tend to make deeper economical relationships. For this, having the foreign trading numbers between 2003-2011 of Turkey, Iraq, Tunis, Egypt, Libya and Syria as basement method, the effect of political changes on Gaziantep economy which has a greate place in foreign trading of South-West Anatolian region.

Keywords: Arabic Spring, Turkish Economy, Foreign Trading of Gaziantep

¹ Öğr.Gör., Gaziantep Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, isik@gantep.edu.tr

GİRİŞ

Ortadoğu ve Kuzey Afrika topraklarında 2010 yılından beri devam eden gösteri ve protestolar, Arap Baharı olarak tanımlanır. Tunus'ta polisin kötü muamelesi sırasında Mohamed Bouazizi'nin kendisini kurban etmesini takiben başlayan olaylar Lübnan, Cezayir, Mısır, Suriye, Libya, Irak Kuveyt, Bahreyn gibi birçok ülkeye domino etkisiyle yayılmıştır.

Arap baharı öncesi, Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi ülkelerinin en önemli özelliği temsili ve demokratik olmayan rejimlerine sahip olmalarıdır. Diktatörlük, mutlak monarşi, insan hakları ihlalleri gibi siyasi rejim bozuklukları, ekonomik gerileme, fiyat artışları, işsizlik, gelir artsa dahi gelir dağılımı eşitsizlikleri bölge halklarının ayaklanmalarının ortak nedenleridir. Halk isyanları, ülke liderlerini yeni reform ve yönetsel değişiklikler taahhüt etmeye iter. Buna rağmen gösterilerin bastırılmasında etkili olamazlar. Olaylar sonucu, Tunus devlet başkanı Zine El Abidimne Ben Ali ile Mısır devlet başkanı Hüsnü Mübarek görevini bırakmıştır (Oğuzlu, 2011: 11–12). Libya Lideri Kaddafi öldürülmüş yerine Ulusal Geçiş Konseyi görevi devralmıştır. Irak'ta huzursuzluklar başlamıştır. Suriye, bir iç savaşa sürüklenmektedir.

Arap Baharı adı altında Arap Dünyası değişimlerini her bir ülkede birbirinden ayrı yorumlamak doğru olmayacaktır. II. Dünya Savaşı sonrası, 1948-İsrail'in kuruluşu Arap Dünyasında yeni bir siyasi oluşumdur. 1978'de Amerika ve Mısır arasında imzalanan Camp David Anlaşmalarıyla da Filistin Sorunu karşısında Arap Dünyasının bölünerek muhtemel Arap-İsrail çatışmasının önüne geçilmek istenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Batılı ülkelerin desteğini de alarak Arap Devletleri ve İsrail arasında oluşturulan düzeni korumak için otoriter Arap liderlerinin rejimlerine destek vermiştir (Özkan, 2009:93–97). 2003'de Irak Müdahalesi, Camp David Anlaşmaları tarafından kurulan bölgesel düzenin dinamiklerini ve statükosunu bozmuştur. Bu nedenle, Arap dünyasının sosyal ve politik hareketliliğini Irak'ın 2003 Müdahalesinden ayrı değerlendirmemek gerekir. Arap Baharı'nda fiili olarak başka bir küresel bir güç tarafından işgal söz konusu olmamakla birlikte; Irak'ta dokuz yıl önce başlayan gelişmelere benzer gelişmeler, birden çok Arap ülkesinde “demokrasi ve değişim” sloganlarıyla aynı anda başlamıştır (Kona, 2006:10-12).

Geçici de olsa huzursuzluk ve istikrarsızlıklara neden olarak Arap Dünyasını yeniden şekillendiren siyasi gelişmeler, Türkiye'nin son yıllarda siyasi, sosyal, ekonomik ilişkilerini her yönden geliştirmeye çalıştığı Irak, Suriye, Mısır, Libya ve Tunus'la ticari ilişkilerimizi nasıl etkilemektedir? Bu çalışmada Arap Baharının başlangıcını 2003 Amerika'nın Irak'a müdahale tarihi olarak kabul edip; bu sürecin 2003 -2011 döneminde, Arap Baharını yaşayan ülkelerden Irak, Tunus, Suriye, Libya ve Mısır'la genel olarak Türkiye'nin ve özel olarak Irak ile Suriye'ye sınır komşusu olan Gaziantep'in dış ticaretine yansımaları araştırılacaktır.

Öncelikle Arap Baharı sürecinin Tunus, Mısır, Suriye, Irak ve Libya'da nasıl geliştiği açıklanacaktır. Ardından Türkiye İstatistik Kurumu(TUİK), T.C. Ekonomi Bakanlığı ve Türkiye İhracatçılar Meclisi'nin (TİM) ticari istatistiklerinden yararlanarak Arap Baharının ilgili ülkelerle Türkiye ve Gaziantep dış ticaretine etkisi incelenecektir.

1. ARAP BAHARININ OLUŞUMU

Arap Baharını başlatan ilk olay Tunus'ta 17 Aralık 2010'da geçimini meyve satarak gerçekleştiren M.Bouazizi'nin satış izni olmadığı gerekçesiyle arabasına el konulması ve buna karşı çıkması üzerine kendisine şiddet uygulanmasıyla kendini yakmasıdır. Tunus'taki yaygın işsizlik ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler bu olayla gün yüzüne çıkmıştır. Tunus yönetiminin yeni istihdam alanları yaratmak için yeni yatırımlar yapacağına dair açıklamaları işe yaramamış ve gösteriler sırasında iki kişinin vurulmasıyla başlayan eylemler, Tunus'un Sidi Buzid dışındaki şehirlerine yayılmıştır. Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin Bin Ali'nin gösterilerin bir an evvel durdurulması, ekonomiye ciddi hasarlar vereceği söylemleri, bir dizi bürokratin görevden alınması gösterileri engellememiştir. Eylemler, internet aracılığıyla sosyal iletişim siteleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Devlet Başkanı Bin Ali, Tunus ordusuna olaylara müdahale emrini verdiği halde ordu da halka karşı güç kullanmayacağını belirtmiştir(BÜSAM, 2011: 3–4).

Bin Ali, 2014 seçimlerinde aday olmayacağını, işsizlik konularında reformlar yapacağını hayatlarını kaybedenlerin ölüm nedenlerinin araştırılacağını ifade ederek 14 Ocak 2011'de olağanüstü hal ilan etmiştir. Ardından Tunus Devlet Başkanı Bin Ali ülkeyi terk etmiş ve Suudi Arabistan'a inmiştir. Muhammed Gannuşi, geçici hükümeti kurmuş olsa da yoğun muhalefet sonucu o da 27 Ocak'ta istifa etmiştir. Sonuçta, 100'den fazla bağımsız aday ile 81 kadar siyasi partinin yasal onay almasıyla Tunus'un çok partili sistemine geçiş süreci başlamıştır. Yeni hükümet Fas ve Cezayir ile resmi temaslarına başlarken; Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve G-8 ülkeleri bu geçişin sağlıklı yaşanması için 2013 yılına kadar Mısır, Tunus, Fas ve Ürdün'ü de kapsayacak şekilde yardım yapılması konusunda anlaşmışlardır.

Tunus'ta 23 Ekim 2011'de yapılan seçimlerde Müslüman Kardeşlerden ilham alan bir grup düşünür tarafından kurulan El Nahda Partisi seçimlerin galibi olmuştur. El Nahda, düşünsel ve örgütsel bazda Türkiye'yi model aldıklarını söyleyerek ulusal ve uluslar arası düzeyde meşruiyet sağlamaya çalışmıştır. Demokratik bir siyasal rejim ile ekonomik ve toplumsal kalkınmanın sağlanmasını savunmaktadır (Ayhan, 2012: 83–85).

Tarihsel geçmişinde ekonomik, siyasi ve kültürel anlamda etkili olan Fransa, Arap Baharı'nın fiilen ilk başladığı ve "Yasemin Devrimi" de denilen Tunus'taki olaylarda yine etkin olmuştur. Fransa'nın yanında yer alan ABD de bölgeye küresel aktör olarak eklenmiştir. Fransa, Tunus'ta en çok şirketi bulunan ve en büyük yatırım ortağı ülke konumundadır. Seçimlerde Fransa ile yakın ilişkide bulunan İlerici Demokratik Parti'nin hezimete uğramasına rağmen sömürge devrinden beri devam eden beraber iş yapma tecrübesi, iletişim kolaylığı ve birçok mekanizmanın Fransız modeline göre oluşu rekabet alanında göreceli olarak ABD' nin yanında Fransa avantajını korumaktadır (Byman and Pollack, 2011: 246–249).

17 Aralık 2010'da Tunus'taki hükümetin devrilmesine yol açan eylemlerin başlamasından tam bir ay sonra, 17 Ocak 2011'de Mısır'da işsiz bir işletmeci olan 50 yaşındaki Abdol Monam Hamadah, hükümetin ekmek kuponları konusundaki politikasına karşı kendini parlamento binası önünde yakarak eylemlerin başlamasına neden olur. İlerleyen günlerde, dört Mısırlı daha kendini yakarak hükümeti protesto eder. Tunus'takine benzer görüntüler Mısır'da da başlamıştır. Tunus'taki gibi göstericiler internetteki sosyal ağlar üzerinden örgütlenmiştir (Gözen, 2011: 61–62). 25 Ocak' da binlerce protestocu Kahire merkezinde gösteri yapmıştır. Polis eylemcilere göz yaşartıcı gaz ve tazyikli su ile müdahale etmiştir. Eylemlerin ardından hükümet olayların arkasında Müslüman Kardeşlerin olduğunu savunmuştur. Sonraki günlerde polisin tavrını sertleştirilmesi eylemlere katılımı arttırmıştır. Eylemciler ve polis arasında çıkan çatışmalarda yaralananlar ve hayatını kaybedenler

olmuştur. Bu arada ABD tarafından insan haklarına saygı gösterilmesi gerektiğine dair bir açıklama yapılmıştır.

Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu eski Başkanı Muhammed El Baradeey, ülkedeki değişime halk isterse liderlik edebileceğini belirtmiştir. 28 Ocak' da çok daha büyük bir eylem düzenlenmiş ve bu gösteride bin kişi yaralanmıştır. Devlet Başkanı Mübarek, hükümeti görevden aldığını, reformların yapılacağını bildirirse de olaylar yatışmamıştır. Ordu, Tunus'taki gibi tarafsızlığını korumuş olaylara müdahale etmeyeceğini bildirmiştir. Müslüman Kardeşler ve diğer muhalif gruplar milyonluk yürüyüş çağrısında bulunmuştur. Eylemler sürerken Mübarek başkanlık için aday olmayacağını ve görev süresi doluncaya kadar yerinde kalacağını belirtmiştir. El Baradeey, bu açıklamayı bir aldatmaca olarak değerlendirmiştir (Ayhan, 2011: 24-46).

5 Şubat'a kadar süren çatışmalarda Birleşmiş Milletler(BM) üç yüze yakın kişinin hayatını kaybettiğini; Mısır ise 11 kişinin öldüğünü açıklamıştır. 5 Şubat'ta ABD Başkanı Obama, Mısır halkının isteklerine kulak vermesi için Mübarek'e bir çağrı daha yapmıştır(<http://www.cnnturk.com/2011/dunya/01/28/misirda.isyan.olu.sayisi.artiyor/604883.0/index.html>). Mübarek 10 Şubat'ta görevini Eylül seçimlerine kadar bırakmayacağını açıkladığında Tahrir Meydanı'ndaki gösteriler gece boyunca sürmüştür. Ertesi gün (11 Şubat), Mübarek, yapılacak seçimlere kadar görevini Mısır Ordusuna terk etmiştir.

Baskı ile yönetilen Libyalılar da Tunus ve Mısır'da yaşananlara kayıtsız kalmamışlardır. Libya'da Trablus merkezli Kaddafi güçleri ile Bingazi merkezli muhalif güçler arasında çatışmalar başlamıştır. Libya'ya yönelik müdahale, bir Kuzey Atlantik Paktı (NATO) operasyonuna dönüşmüştür. Çatışmalar, Kaddafi güçleri lehine gelişirken Fransa ve İngiltere insani yardım gerekçesiyle Kaddafi güçlerine karşı harekete geçmiştir. A.B.D. de Fransa ile İngiltere'nin yanında yer almıştır. BM Kararı ile Libya'da uçuşa yasak bölge ilen edilmiş ve silah ambargosu uygulanmıştır(Kuloğlu, 2011: 54-56). Uzun ve şiddetli çatışmaların ardından Bingazi, Kaddafi'nin elinden çıkmış ve Sirte'de öldürülmüştür. Türkiye, Şubat-Nisan 2011 döneminde Libya'dan 25.000 kişiyi tahliye etmiş ve 2011 yılı boyunca insani yardımda bulunmuştur (Akgül, 2011: 57-58).

Kaddafi'nin devrilmesi Arap Baharı açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Tunus ve Mısır'dan liderler halk protestoları karşısında görevlerinden ayrılmalarına rağmen Kaddafi direnmiştir. Bu direnmenin sonunda diktatörün devrilmesi, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerini demokrasi, özgürlük konusunda cesaretlendirmiştir. Kaddafi sonrası süreçte Libya'da Ulusal Geçiş Konseyi yönetime gelmiştir. Devlet geleneğinin zayıf olduğu Libya'da devamlılığı olan unsur aşiretlerin varlığıdır. Kabileciliğin kuvvetli olduğu aşiretlerin siyasetin içinde olduğu Libya'da devletin tüm kurumları ve ekonomisiyle yapılanması, küresel ekonomiye katılması zor ve uzun bir süreç olarak görünmektedir(Walt, 2011: 93-96).

Sahip olduğu petrol ile doğalgaz gibi hayati öneme sahip enerji kaynaklarıyla Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın küresel pazar ekonomine eklenmesi için bölgenin şekillenmesi 2003 yılında Irak'a ABD müdahalesi ile başlamıştır. Birçok Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri gibi Irak da geniş petrol rezervlerine sahiptir. 2003 müdahalesi, Irak'ın siyasi ve ekonomik yeniden yapılanmasını gerçekleştirirken; Arap Baharı olarak tanımlanan sürecin de temellerini atmıştır. "Barış Operasyonu" adı altında düzenlenen hareket, günümüzdeki Arap Baharı ülkelerinde olduğu gibi baskı rejimi uygulayan Saddam sonrası Irak'ta demokratik ve farklı etnik grupların eşit bir şekilde temsil edildiği anayasayla rejimin değiştirilmesine yardımcı olmayı hedeflemiştir(Pirnie ve O'Connell, 2008: 10-11).

Amerika'nın askeri müdahalesinin ardından kurulan İnsani Yardım Kurumu ülkede idari ve ekonomik yapıyı yeniden oluşturmakla görevlendirilmiştir. Bununla birlikte, 2003 Müdahalesi'nin devamında savaş ve savaş sonrası güvenlik unsurunun azalmasının yanı sıra ülkedeki devlet kurumlarının tamamına yakınının tasfiye edilmesi, gerekli idarelerinin tesis edilememesi ve artan istikrarsızlıklar nedeniyle Irak ekonomisi kötüye gitmiştir. Petrol fiyatları yükselmiş, Irak ölçeğinde üretim düşmüş ve İran bölgesel düzeyde ön plana çıkmıştır. Güvensizlik nedeniyle yabancı yatırımcı ve müteahhitler ülkeyi terk etmiştir(Dobbins vd., 2009:198-220). Dokuz yıllık işgalin ardından ABD 2011 Aralık ayında son muharip kuvvetlerini geri çekse de getirttiği firmalarla bu işi güvenlik şirketlerine devrederek bölgede dolaylı yoldan hala varlığını sürdürmektedir.

Arap Baharı, 2003'den bu yana ekonomik ve siyasi düzenin oluşturulamadığı Irak'taki karmaşık yapıyı yeniden dalgalandırmıştır. 2011'in ilk yarısında Irak'ta şiddetli gösteriler yapılmış hükümet revizyona gitmiştir. Arap Birliği'nin Suriye konusunda aldığı kararlar, Irak hükümetinin siyasi grupları arasındaki anlaşmazlığı gün yüzüne çıkartmıştır. Tunus ve Mısır'da olduğu gibi "Irak Devrimi" adlı sosyal ağ üzerinden başlatılan protestolar, başta Bağdat olmak üzere ülkenin diğer kentlerine hızla yayılır. 25 Şubat 2011'deki gösterilerde 8 kişi hayatını kaybederken 227 kişi yaralanmıştır (<http://dunya.milliyet.com.tr/irak-ta-siddet-olaylari>). Irak Başbakanı Nuri El Maliki, 27 Şubat'tan itibaren hükümetin çalışmalarını yeniden gözden geçireceğini, kendi maaşında kesinti yaptığını yaşlı ve yoksullara yiyecek yardımı yapılacağını duyurmuştur(Yavuz, 2011) Basra ve Musul'da gösteriler çok şiddetli geçmiştir. Kerkük' de aşiretler arasında gerginlikler yaşanmış, hükümetin bakan sayısı eleştirilmiştir. Iraklı siyasetçiler grup kimlikleri üzerinden hareket ettiğinden mezhep aidiyeti ön plana çıkmıştır. Kürt Bölgesi'nde, Arap Baharı'nın etkisiyle protesto gösterileri, yaralanmalar ve can kayıpları yaşanmıştır. Sonuçta, Arap Baharı Irak'da da taban bulmuş ve anlaşmazlıklara halkın da dahil olması ülkede güvenliği tehdit eder hale gelmiştir (Duman, 2011: 32–33).

Arap Baharının başlamasının üzerinden bir yılı aşkın bir zaman geçmiştir. Değişim sancısı halen Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin bir kısmında devam etmektedir. Tunus' da yeni sistem daha sağlıklı görünmekle birlikte; Mısır ve Libya'da süreç sıkıntılıdır. Suriye'de ise gösteri ve şiddetli çatışmalar bir yıldır devam etmektedir.

Suriye'de isyan ateşini başlatan olay aynen Tunus'ta olduğu gibi bir göstericinin kendini yakmasıdır. 26 Ocak 2011 tarihinde Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Hasake bölgesinde yaşanan bu olaydan iki gün sonra Kürt kökenli iki askerin öldürülmesini protesto etmek için Rakka şehrinde gösteri düzenlenmiştir. Etnik talepler içeren gösterileri takiben 4-5 Şubat 2011'de olaylar, başkent Şam'a sıçramıştır. Beklenen katılımın sağlanamadığı gösterilerde, "özgürlük, insan hakları ve 1963 yılından bu yana süren olağanüstü hal uygulamasının kaldırılması" talepleri dile getirilmiştir. Şam'daki olaylara paralel olarak Hasake'de Kürtlerin gösterileri devam etmiştir. Ancak, katılım sınırlı seviyede kalmıştır.

18 Mart 2011'de Şam Halep, Dara, Kamışlı, Humus Banyas, Deir Zor şehirlerinde gösteriler olmuş ve Dara'da çıkan çatışmalarda dört kişi öldürülmüştür. Olaylar diğer şehirlere sıçramıştır. Yönetim bir taraftan gösterileri sert bir biçimde bastırırken diğer taraftan muhaliflerle anlaşacağını sinyallerini vermiş ve 200 kadar tutuklu protestocuyu serbest bırakmıştır. Nisan ayında olağanüstü hal yasası kaldırılmıştır (www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/04/110419_syria_disperse.shtml).

Beşar Esad yönetiminin direnmesi, gösterilerin devam etmesiyle Arap Birliği, Suriye yönetimini eleştiren sert ifadeler kullanmıştır. Kasım 2011'de Eylem Planı ile 22 Ocak 2012'deki kararlarında Suriye yönetiminin halkın isteklerine yer vermesini, Arap Liginin gözetiminde muhaliflerle siyasi diyalog başlatılmasını, Suriye'de insani yardımın engelsiz ve güvenli bir şekilde yapılmasını istemiştir. Bu kararlara çekimser kalan tek ülke Irak olmuştur. Irak Hükümeti, Suriye sınırını korumakta zorlanırken Suriye'nin iç isyanlar nedeniyle sınırdaki askerlerini çekmesi, teröristlerin Suriye sınırından girmesi tehlikesini arttırmıştır. 4 Şubat 2012 BM Güvenlik Konseyi'nin şiddetin durdurulmasına ilişkin kararı Rusya ve Çin'in vetosu nedeniyle kabul edilememiştir(Salık, 2011:29). BM Genel Kurulu ise 16 Şubat 2012 Beşar Esad rejiminin insan hakları ihlallerini kınayan bir karar almıştır. Suriye'deki gelişmeler, Şubat 2012 sonu itibariyle devam etmektedir.

Suriye'deki değişimi savunan aktörler, BM dışındaki uluslar arası aktörler yoluyla Esad rejimine yönelik baskıların artırılmasına odaklanmıştır. AB, ABD, Arap Ligi gibi uluslararası kuruluş ve devletler bir dizi yaptırım kararı almıştır. Bunlar, Suriyeli üst düzey yöneticilere seyahat yasağı, mal varlıklarının dondurulması, projelerin dondurulması, yaşamsal mallar dışında ikili ticaretin durdurulması, uçak seferlerinin askıya alınması, Suriye vatandaşlarının ailelerine gönderdikleri paralarının kontrollü gönderilmesi, askeri araç ve gereç satışı ve tedarikinin yasaklanması gibi siyasi, ekonomik, askeri kararlardır (ORSAM, 2011: 13–15). Çin ve Rusya vetosunun ardından oluşturulan alternatif mekanizmalardan biri de “Suriye'nin Dostları” grubudur. 24 Şubat 2012'de yapılan toplantıya yine Çin ve Rusya temsilci göndermemiştir. Toplantının en önemli sonucu Suriye Ulusal Konseyi'nin Suriye halkının meşru temsilcisi olarak tanınmasıdır. Bu arada, Suriye'de yönetim karşıtı gösteriler devam ederken; Baas Partisi'nin mutlak hâkimiyetini sona erdiren ve çok partili sisteme geçişi kabul eden anayasa referandumuna sunulmuştur. %57,4 katılımında bulunan halkın %89,4 'ünün evet oyu ile kabul edilmiştir. Anayasanın kabulünden sonra muhalefetin yoğun gösterileri ve küresel aktörlerin uluslararası arenada sert eleştiri ve yaptırım kararları halen devam etmektedir.

Suriye'ye etnik açıdan bakıldığında %85-90'ı Suriyeli Araplardan oluşur. Dinsel açıdan ise %70 i Sünni Müslüman'dır. Bunun yanında, Arap Aleviler en fazla nüfusa sahip azınlıktır(<http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3580.htm>). Bu bağlamda, Suriye'de muhalefetin en geniş tabanını Sünni Arapların desteklediği Müslüman Kardeşler örgütü oluşturur. Suriye, Mısır, Tunus ve Libya'dan farklıdır. Her şeyden önce Suriye rejiminin belli kesimler arasında bir meşruiyeti vardır. Baas partisi, ülkenin güvenliği ve Arap milliyetçiliği için bir istikrar unsuru olarak görülmektedir. 2003 Irak tecrübesi Suriye halkı için güvenlik unsurunu ön plana çıkarmıştır. Bir diğer fark, çıkan çatışmalarda Suriye güvenlik güçleri Suriye yönetiminin yanında yer almaktadır(Orhan, 2011: 13-17).

2. ARAP BAHARI ÜLKELERİNİN TİCARİ YAPILARI ve TÜRKİYE

Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin büyük bir çoğunluğunun üretimi ve ihracı petrol üzerinedir. İthal edilen ürünler, ise genellikle mamul mallardır. Sırasıyla gıda malları, tütün, içecek, ham maddeler ithalat ürünleri arasında yer alır. İthal edilen mallar, ihraç edilen mallara göre daha çeşitlidir. İktisadi bakımdan alt yapıların oluşmaması ve rekabet güçlerinin eksikliği nedeniyle bölge ülkelerinin dış ticaretinde petrol ve doğalgaz hariç ciddi bir sektör oluşmamıştır. Ayrıca birbirlerine benzer ürünleri ihraç ve ithal ettiklerinden kendi aralarında ticaret de sınırlıdır(Zahra, 2011: 9-12). Arap Baharının özü olan siyasi demokratikleşme hareketleri ekonomik liberalizasyonun önünü açacaktır. Diğer bir deyişle, yaşanan siyasi,

sosyal değişim, ekonomik yeniden yapılanmaya, yeni pazarların oluşmasına, dış ticaretin artışına, yeni yatırım alanlarının küresel ekonomiye daha fazla bütünleşmesine yol açacaktır.

Petrol ve doğalgaz yatakları gibi enerji kaynakları bakımından zengin olan bölgede küresel aktörler, geçmiş dönemlerden bugüne sürekli etkindir. Buralarda yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, petrol fiyatlarının yükselmesine neden olduğundan küresel ekonomiyi tehdit etmektedir. Bölgede petrol fiyatları, bir yıl öncesine göre %13 artış kaydetmiştir (www.bloomberght.com/haberler/haber/994201-arap-baharinin-maliyeti-55-ilyar-dolari-asti). Dünya petrol rezervlerinin 2/3'ü Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden elde edilmektedir. Avrupa, tükettiği petrolün %75'ni, Japonya %90'nını bu bölgeden karşılamaktadır. Çin'in de enerji ihtiyacı için yöneldiği alan Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleridir(Krugman, 2011:6-7) .

Tunus, ekonomik açıdan fosfat üretiminde Dünyada ilk sıralarda yer almaktadır. Petrol ve doğalgaz üretmektedir. İthalatında gıda ürünleri, önemli bir yer tutmakla birlikte; başta zeytinyağı olmak üzere bazı gıda ürünlerini de ihraç etmektedir. 2010 yılındaki toplam 16.418 milyon dolarlık ihracatında ilk sırayı Fransa, İtalya, Almanya yer almaktadır. İthalat yaptığı temel ülkeler ise Fransa, İtalya, Almanya ve Çin'dir(www.arableagueonline). Özellikle 1990'lı yıllardan sonra Avrupa Birliği'nden kalkınmaya yönelik önemli yardımlar almıştır. Ülkede işsizlik temel sorunlardandır.

Türkiye'den hafif yağlar, motorlu taşıtlar ve aksamaları, demir, alaşımsız çelik ithal etmektedir. Türkiye'ye ise diamonuyum hidrojenorfosfat, fosforik asit, polifosforik asit, pamuk mensucat, porselen, kalsiyum ihraç etmektedir.

Mısır, Suudi Arabistan'dan sonra Arap dünyasının ikinci büyük ekonomisi ve en çok nüfusuna sahip ülkesidir. 2009 yılında, 80 milyar nüfusun işgücüne katılım oranı % 48'dir. Genç işsizliği diğer bölge ülkelerinde olduğu gibi burada da kronik bir makro ekonomik sorundur. Hizmet sektörü, GSYİH'nın(gayri safi yurtiçi hasıla) yarısını oluşturmaktadır. Enerji sektörü, ekonominin temel sektörü olup, petrol üretimindeki azalmayı doğal gaz ile telafi etmiştir. Dünya enerji piyasaları bakımından doğalgaz üretimi ve taşıma yönleriyle stratejik öneme sahiptir(Öztürkler, 2012: 56–57) .

Mısır'ın ekonomik açıdan en önemli gelirleri petrol ihracatı, Mısırlıların ülkelerine yaptıkları döviz transferleri, Süveyş kanalı geçiş ücretleri, turizm, doğalgaz gelirleridir. İç piyasa yanında Afrika ve Ortadoğu'ya ihracat gerçekleştirilmektedir. Avrupa Birliği'nden sonra ABD ve Arap ülkeleri Mısır'ın ihracat ortaklarıdır. İthalat ve ihracatının 1/3'ünü Avrupa Birliği ülkeleri ile gerçekleştirir. 2010 yılı rakamlarına göre Mısır'ın toplam ihracatında İtalya, ABD, Suudi Arabistan ve İspanya yer alırken; toplam ithalatında ilk sırada yer alan ülkeler, ABD, Çin, Almanya ve İtalya'dır(www.arableagueonline.org).

Türkiye ve Mısır arasında ekonomik ticari ilişkileri geliştirmek amacıyla Serbest Ticaret Anlaşması dâhil birçok alanı kapsayan işbirliği anlaşmaları mevcuttur. 2003 yılında Mısır-Türk İşadamları Derneği kurulsa da dış ticaret istenen düzeyde değildir. Mısır'da değişik sektörlerde ortaklaşa kurulmuş Türk firmaları vardır. Türkiye, Mısır'a demir/çelik çubuklar, petrol yağları, demir/alaşımsız çelikten yarı mamuller, otomobil, steysin vagon, sentetik lifler ve baklagiller ihraç eder. Mısır'dan demir -çelik mamuller, kimyasal gübreler, karbon, pirinç, pamuk ipliği ve bakır telleri ithal eder(Konya Ticaret Odası, 2008: 19–26).

Libya'nın en önemli gelir kaynağı petroldür. Petrol geliri ihracat gelirinin % 95'i GSYH'nın % 25'ini oluşturmaktadır. Libya petrolü İtalyan Eni, Fransız Total, İngiliz BP

şirketleri tarafından çıkarılıp, üretilip satılmaktadır.17 Nisan 2008 de Rus doğal gaz devi Gazprom ile Kaddafi döneminde işbirliği anlaşması imzalanmıştır. (<http://www.gazprom.com/production/projects/deposits/libya/>). 1 Eylül 2011 de Paris'te yapılan konferansta Rusya'da, Libya'daki Ulusal Geçiş Konseyi'ni tanımış ve Libya ile Gazprom arasında imzalanan Kaddafi dönemi anlaşmanın devam ettiğini bildirilmiştir(<http://www.ibtimes.com/articles/235593/20111021/libya-oil-gazprom-russia-gaddafi-qaddafi-noc.htm>).

Libya'nın ihracatında İsviçre, Birleşik Arap Emirlikleri ve Türkiye ilk sıralarda yer alır. ABD, Fransa, Çin ve İtalya en çok ithalat yaptığı ülkelerdir. Toplam ihracatının %77'si ve toplam ithalatının %42'si AB ile yapılmaktadır. Enerji konusundaki zenginlik AB'yi Libya'dan ayıramazken pazardan pay almak isteyen yeni aktörler Rusya ve Çin ile rekabetin yüksek olacağı söylenebilir(Akgül, 2011:55–57) .

Libya Türkiye'den demir-çelik çubuklar, inşaat aksamı, çimento, plastik borular, yarı mamuller, kablolar, mobilya, elektrik transformatörleri, işlenmiş doğal taşlar, maden makineleri, prefabrik yapılar, mücevherat, buzdolabı, klima ithal etmektedir. Türkiye'ye ise ham petrol, hafif yağlar, organik kimyasal ürünler, plastik ve plastikten mamul eşya, ham postlar, deri, kösele, odun hamuru ihraç eder (www.arableagueonline.org).

Irak ekonomisi, petrol geliri üzerine oluşturduğu politikalar sayesinde 2008 yılı sonrasında gelişme dönemine girmiştir. Bu durum GSYİH verilerine de yansımıştır. Nominal GSYİH, 2011 yılında 2010 yılına göre %6,5 artmıştır. Milli gelirinin %60'ı; hükümet bütçesinin ise %90'ı petrolden elde edilmektedir. 2003 Irak müdahalesi sonrasında ABD iki milyar doların üstünde alt yapı yatırımı yapmakla birlikte sektör için yetersizdir. Irak'ın en önemli ve halen çalışır vaziyette olan petrol boru hattı Kerkük-Ceyhan boru hattıdır. Petrol ve gaz arama faaliyetleri sıkı bir şekilde devletin kontrolündedir. Altyapının yenilenmesi, rafineri kapasitesinin artırılması, işlem sonrası ürün geliştirme alanlarında önemli yatırım alanları arasındadır(Khalil, 2010: 191).

Irak, petrol yanında doğalgaz bakımından da oldukça zengindir. Dünyanın onuncu büyük gaz rezervine sahip olup, gaz yataklarının büyük bir kısmı Basra tarafındadır. 2003 öncesinde %26'larda olan enflasyon oranı %5 seviyelerine çekilmiş olmakla birlikte işsizlik Irak'ta da kronik bir sorundur. Petrol fiyatlarındaki 2008–2009 yıllarındaki sert düşüşler petrol gelirlerinde düşmeye neden olmuştur (Akal, 2008: 277–280). Türkiye'nin Irak'a ihraç ettiği ürünlerin başında demir-çelik çubuklar, hububat ve inşaat malzemeleri, kablo-teller, hayvansal ve bitkisel yağlar gelmektedir. Irak'tan ithal ettiğimiz ürünlerin %98'ini ham petrol oluşturmaktadır. Bunun yanında petrol yağları, altın ve kuru baklagiller ithal ettiğimiz diğer önemli ürünlerdir. Irak'ın ihracat yaptığı ülkeler arasında en başta Suriye, Ürdün, Lübnan ve Türkiye vardır. Toplam ithalatında ise ABD, Çin, Ukrayna ve Güney Kore yer alır(Dicle Kalkınma Ajansı, 2011: 13–22).

Suriye ekonomisi tarıma dayanmaktadır. GSYİH içinde tarımın payı %25'den fazladır. Toplam işgücünün %26'sı tarım alanında çalışmaktadır. Tarım alanları gelişmemiş olduğundan sulama daha çok yağmur suyu ile yapılmaktadır. Suriye'de su sorunu, hızlı nüfus artışı, endüstriyel gelişme ve su kirliliğinin artması nedeniyle gittikçe büyümektedir. Suriye ekonomisine katkıda bulunan petrol de büyük bir oranda ABD tarafından çıkarılmaktadır. Kalitesi düşük olduğundan ithal ettiği yüksek kaliteli petrolle karıştırılarak ihraç edilmektedir. Bu nedenle petrol ithalatına da bağımlıdır(Öztürkler, 2011: 47). Yaygın sanayi ürünleri arasında tekstil, deri işlemeciliği, gıda ürünleri, kâğıt, çimento, kimya ürünleri yer alır.

Suriye dış ticaretinin büyük bir bölümü devlet eliyle gerçekleştirildiğinden özel sektör küçük ve sınırlı imkânlarla ticaret yapmaktadır. İhracatında en önemli ürünler ham petrol ve petrol ürünleri, gıda ve canlı hayvan tekstil ve tekstil lifleri, ham pamuk ve fosfat oluşturmaktadır. İthalatında ise makine, ulaşım ekipmanları, gıda, canlı hayvan, metal ve metal ürünleri, kimyasallar fosfat yer almaktadır. İhracat yaptığı ülkelerin başında Irak, Almanya, Fransa ve Suudi Arabistan yer alır. İthalatının ilk sıralarında ise Ukrayna, Çin, Türkiye ve Rusya Federasyonu yer alır(Country Intelligence: Report Syria, 2011: 17–20).

Arap Baharını yaşayan ülkelerin ekonomik yapıları birbirinden farklı olmakla birlikte petrol ve doğal gaz gibi küresel ekonominin iki temel enerji kaynağına sahip olmaları ortak noktadır. Bu ülkeler, dünya enerji kaynaklarının sahip olunan rezervler, üretimi ve dış satımı bakımından merkezi öneme sahiptirler. Bu kadar önemli ve zengin enerji kaynaklara sahip oldukları halde bu ülkeler gelişmekte olan veya az gelişmiş ekonomiler kategorisinde yer almaktadırlar. Özetle bölge ülkelerinin ekonomik kalkınmışlık düzeyi arzulanan seviyede değildir. Tipik gelişmiş ülke ekonomisinin sahip olduğu çok çeşitli mal üretme yeteneğinden yoksundurlar. Sahip olunan zengin doğal kaynakların uluslar arası piyasalardaki dönemsel fiyatındaki yükselme ülkelerin ulusal gelir düzeyi ile büyüme hızlarını arttırmıştır. Düştüğü dönemlerde de azalmıştır. Bu durum istikrarsız ekonomi olarak sınıflanmalarına neden olur(Abdelaziz vd, 2011: 7–8; Türel, 2011: 26–31) .

Bu ülkelerin dış ticaretlerinin GSYİH oranları ithalat ve ihracat olarak birbirine yakın oranlardır. Artan bir dış ticaret dengelerine sahiptirler. İhracat büyük ölçüde petrol ve doğal gazdan ithalat ise sanayi ürünlerinden oluşmaktadır(Esfahani ve Squire, 2011: 667-668). Bu arada nüfus açısından incelersek bu ülkeler genç bir nüfusa sahiptir ve bu genç nüfus önemli bir insan sermayesidir. Ancak, nüfus artış hızı kişi başına sermaye birikim hızını yavaşlatarak kalkınmanın engelidir. Tunus, Mısır, Libya, Irak ve Suriye'nin temel ekonomik sorunlarından biri de ayaklanmalara neden olan genç işsizliği, yüksek enflasyon oranı ve özel yatırımların eksikliğidir(Yanar, 2011: 13-18).

Arap Baharını 2003 yılında yaşamaya başlayan Irak ve Aralık 2010'dan itibaren bu sürece dâhil olan Tunus, Mısır, Libya ve Suriye'nin dış ticaretleri incelendiğinde Çin bu ülkelerin ithalatında ön sıralara yerleşmiştir. Dünya çapında olduğu kadar ilgili ülkelerin ekonomilerinde de Çin'in pazar payını arttırdığı ve ABD'nin liderlik konumunun zayıflamasıyla Çin, Rusya, İran gibi diğer küresel aktörlerin bölgede söz sahibi olmaya başladığı anlamındadır.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi'nde yaşanan bu olaylar, Türkiye'nin de içinde bulunduğu komşu ülkeleri hem dış politika hem de ekonomik ilişkiler temelinde kaygılandırmıştır. Türkiye, Ortadoğu politikasında güvenlik, savunma ile Ortadoğu sorunlarından uzak durma gibi iki temel dinamik benimsemiştir. 1998'de Suriye ile imzalanan Adana Protokolü ve 2001 Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırıların ardından bu iki dinamik, yerini Orta Doğu ülkeleri ile daha fazla siyasi, ekonomik işbirliğine bırakır. 2002'den itibaren “Komşularla Sıfır Sorun Politikası” ile Türkiye, karşılıklı ekonomik bağımlılık, ticari ilişkilerin artırılması, vizelerin kaldırılması, ihracatın artırılması, Orta Doğu ile Kuzey Afrika ülkelerinde çıkan sorunlarda arabuluculuk ve hatta bu ülkeler için siyasi ve ekonomik anlamda liderlik rolünü benimsemiştir(Sağsen, 2011: 59–60). Bölge ülkeleriyle ikili ilişkilerinde en üst seviyede ziyaretler artmış; karşılıklı danışma mekanizmaları kurulmuş; müteahhitlik hizmetleri ve ticari ilişkilerimizin hacmi de yükselen bir trende

girmiştir Yapılan deneye dayalı çalışmalarda da bölge ile yakın coğrafi ilişkide bulunmanın ihracatı arttıracığı yönündedir(Kula ve Aslan; 2008:8).

2001 yılı Şubat krizinden sonra Türkiye'nin ihracatını artan bir eğilim başlamıştır. Türk lirası serbest dalgalanmaya bırakılmış ve devalüe edilmiştir. Daralan iç talep nedeniyle firmalar ihracata yönelmişlerdir. Buna bağlı olarak, Tablo 2'de de görüldüğü gibi Türkiye ihracatı, 2004'de %68 oranında oldukça yüksek bir oranda arttırmıştır. Türkiye 2005 yılından sonra net döviz girişinin artması, kurları aşağı çekerek Türk Lirasının(TL) değerlenmesine etkide bulunur. Altı sıfır atılan TL.'ye güven artmakla birlikte 2006'dan sonra ihracatın performansını zorlaştırır. 2006'yılı Mart, Mayıs ve Haziran'da dalgalanmalar yaşanır. Bu ülkelere toplam ihracatımız ekonomideki bu gelişmelerden etkilenmiş ve 2006 yılında 2005'e göre %1'lik bir artış kaydederek 2003–2011 döneminin en düşük artışı gerçekleşmiştir.

2006 yılında Dünya ekonomisinde canlılık devam etmekle birlikte enerji fiyatlarındaki artış ve dengesizlikler baskı unsuru oluşturmuştur. Petrol ithalatçısı ülkelere cari açıkları tetiklemiştir. Petrol fiyatlarındaki artışla yükselen enflasyonu dengelemek isteyen ülkeler faiz arttırıcı politikayla sıkı para politikaları uygulamaya başlamışlardır. 2006 yılında petrol fiyatları%30 artış göstermiştir. Hem ithalat hem de ihracat alanındaki paylar azalma eğilimine girmiştir. Döviz piyasalarının volatilitesi artmış ve risk algısı yükseldiğinden Mart 2006'da Ortadoğu Borsaları'ndaki düşüşle ilk dalgalanmalar başlamıştır. Türkiye ve benzeri ülkelere sermaye çıkışı paranın değerini düşürmüştür(ASKON, 2007: 104–117). 2006 yılında Türkiye'nin Arap Baharı ülkelerine yaptığı ihracatta Dünya ekonomisindeki dalgalanmaya bağlı düşmüştür.

Tablo 1.'de yer alan ihracat rakamlarına göre 2003–2011 döneminde en yüksek pazar payına sahip olduğumuz Arap Baharını yaşayan ülkelerin Irak ve Suriye olduğunu söyleyebiliriz. Devamında Mısır'a olan ihracatımız da 2009 yılında 2008'e göre %83 oranında yüksek bir artış kaydederek Suriye'ye yaptığımız ihracatın da önüne geçmiş ve Irak'ın arkasına yerleşmiştir.

Tablo 1. Türkiye'nin Arap Baharı Ülkelerine İhracatı
(Milyon ABD doları)

Ülke/Yıl	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Irak	718	1.821	2.750	2.589	2.845	3.917	5.124	6.036	8.315
Suriye	411	395	552	609	798	1.115	1.425	1.845	1.612
Mısır	346	473	687	709	903	1.426	2.618	2.251	2.759
Libya	255	337	384	489	643	1.074	1.799	1.932	748
Tunus	220	256	295	325	530	778	647	714	803
Toplam	1.950	3.282	4.668	4.721	5.719	8.310	11.613	12.778	14.237

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı (<http://www.ekonomi.gov.tr/>)

Tablo 2. Bir önceki yıla göre Toplam İhracatta %Değişim

Ülke/Yıl	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
% değişim	-	68	42	1	21	45	45	39	11

Kaynak: Tablo1.'deki toplam ihracat rakamlarından hesaplanmıştır.

Mısır-Türkiye arasındaki ticaret hacmi 2000-2005 yılları arasında artış trendi izlemekle beraber 2005 yılına kadar önemli bir gelişme kaydedilememiştir. Ancak, 2005 yılında iki ülke arasında imzalanarak 2007 yılında yürürlüğe giren Türkiye-Mısır Serbest Ticaret Anlaşması'nın (STA) yarattığı olumlu hava ile 2006 yılı ve sonrasında ikili ticari

ilişkiler ivme kazanmış ve 2009 yılı sonuna kadar önemli aşama kat edilmiştir. STA'nın etkisi 2009 yılında Mısır'a olan ihracatımızdaki artışı açıklamaktadır. İki ülke işadamları yakınlaşmaya devam etmiş ve Türk firmalarının Mısır'a ilgisi artmıştır.

İhracatımızda yıllar itibariyle Irak'la olan ticaretimizin önderlik ettiği ve rakamların arttığı gözlenirse dahi Türkiye'nin bu ülkelere toplam ihracatı 2011'de 2010 yılına göreceli olarak %11'lik bir artış göstermiştir ki; incelediğimiz dönemde %1'lik oranın dışında en düşük artış oranıdır. Arap Baharının etkisiyle Libya ve Suriye'ye olan ihracatımızda parasal değerinde düşüşlerin yanında (Irak hariç); Mısır(%22) ve Tunus'la(12) ihracatımızda yüksek sıçramalar kaydedilmediği söylenebilir. Bu bağlamda Arap Baharı küresel ekonomik krizle birlikte Türkiye'nin ihracat rakamlarını negatif yönde etkilemiştir(<http://www.hazine.org.tr/ekonomi/28.04.2010.pdf>).

Türkiye'nin ihracatı, küresel ekonomik krizin yaşandığı 2009 dışında her yıl artış göstermiştir. 2010 yılında ülkemizin ihracatı %11,6 artarak 114 milyar \$'a yükselmiştir. 2006'dan itibaren Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ilk beş ülkeden biri olan Irak, Türkiye ihracatını sürükleyici pazarlar arasındadır (www.mfa.gov.tr/Libya-ekonomisi.tr.mfa).

Türkiye'nin aynı ülkelerle olan ithalatını Tablo3.'de gördüğümüz gibi yine Irak'tan ithalatı oldukça yüksektir ve 2006 ve 2007 yıllarında düşüş trendine girmiş ve diğer yıllarda giderek yükselmiştir. Türkiye'nin Irak'tan ithalatını ham petrol oluşturduğundan 2007'den sonra güven istikrarın yeniden oluşması ve Irak'ın petrol üretimini arttırmasıyla orantılı Türkiye'de bu ülkeden olan ithalatını arttırmıştır.

Enerji üretimin kaynağı olup; rekabetçi bir ekonomik yapı için enerjinin varlığı da yeterli değildir. Maliyetlerinin de uygun olması gerekir. Türkiye enerji ihtiyacını ithalat yolu ile karşılamaktadır. Enerji bakımından dışa bağımlı olmanın sonunda enerji fiyatlarındaki artış ithalat yoluyla doğrudan cari açığın artmasına neden olmaktadır (MÜSİAD, 2006: 109-115).

**Tablo 3. Türkiye'nin Arap Baharı Ülkelerine İthalatı
(Milyon ABD doları)**

Ülke/Yıl	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Irak	84	468	459	376	645	1.321	952	1.355	2.505
Suriye	413	358	272	187	377	639	328	663	524
Mısır	189	255	267	393	680	942	642	926	1.382
Libya	1.073	1.514	1.989	2.297	400	336	403	426	140
Tunus	98	100	117	150	230	365	235	281	250
Toplam	1.857	2.695	3.104	3.403	2.332	3.603	2.560	3.651	4.801

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı (<http://www.ekonomi.gov.tr>)

Tablo 4. Bir önceki yıla göre toplam ithalatta %artış

Ülke/Yıl	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
% değişim	-	45	15	10	-31	55	-29	43	31

Kaynak: Tablo3'teki toplam ihracat rakamlarından hesaplanmıştır.

Türkiye'nin Mısır'daki ithalat yapısı da petrol üzerinedir. 2007'den sonra bu ülkeden yapılan ithalat oranı da artan oranlardadır. Mısır'la olan ithalat artışı da yine STA'nın bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Libya’da, müteahhitlik hizmetlerinde Türk şirketler büyük pazarlar elde etmiştir.2003’den sonra Türkiye Libya ilişkileri uluslar arası ambargoların kalkmasıyla olumlu havadan faydalanmış ve üst düzey resmi ziyaretler gerçekleşmiştir. Geçmiş dönem müteahhitlik hizmetlerinden alacakları 2006’da Ortak uzlaşma komitesi’nde çözülememiştir. 2006’dan sonra Libya’dan yapılan petrol ürünleri ithalatının düşmesinde bu hususun da etkisi vardır. Türkiye, Libya’dan ithal ettiği petrolün yerine Rusya, İran, Suudi Arabistan, Irak, Suriye gibi diğer petrol ihracatçısı ülkelere yönelmiştir.

Ülkemiz ile Suriye arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler, komşu ülke ihracat stratejimiz çerçevesinde büyük gelişme kaydetmiştir. Çifte vergilendirmenin önlenmesi ve yatırımların korunması ve teşviki anlaşmalarından sonra iki ülke arasında imzalanan serbest ticaret anlaşmasının da yürürlüğe girmesini müteakiben gerek ticaretin gerekse yatırımların karşılıklı olarak artması planlanmıştır. Suriye ile ticari ilişkiler, geliştirilmek istense de ithalat açısından değerlendirirsek, 2009 yılında küresel ekonomik krizden ve 2011 yılındaki Arap Baharından en çok etkilenen ülkedir (DEİK, 2006: 3-5) .

Türkiye’nin Tunus’tan ihracatı diğer Arap Baharı ülkeleri yanında çok yer tutmadığından Tablo1’de yer aldığı gibi 2009’da küresel ekonomik krizden etkilenmiş ve hafif bir düşme gerçekleşmiştir. İthalat açısından bakarsak, Tablo 3’te görüldüğü gibi 2009 krizi ve 2011 Arap Baharından kısmen etkilendiği sonucunu çıkarabiliriz.

3. ARAP BAHARI ve GAZİANTEP EKONOMİSİ

Türkiye’de 1980 sonrası dönemde geleneksel sanayi merkezleri (İstanbul, İzmir, Bursa, Adana, Kocaeli gibi iller) dışında hızlı bir sanayileşme gösteren illeri iki kategoride toplamak mümkündür. Birinci kategorideki iller açısından, geleneksel sanayi merkezi olan İstanbul’a yakınlık önemli faktördür. İkinci kategoride ise tekstil sektörünün öncülüğünde büyüyen bazı Anadolu kentleri bulunmaktadır. Gaziantep, Kahramanmaraş, Kayseri, Çorum, Denizli bu illerin başında gelmektedir. Adana, Gaziantep, Kahramanmaraş ve Kayseri pamuk hammaddesine dayalı bir iplik ve dokuma bölgesi konumundadır. Akdeniz Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesi’nin Orta Doğu’ya açılan kapısı konumunda bulunan Gaziantep, büyük ölçüde kendi iç dinamikleriyle sergilediği hızlı ve başarılı bir gelişme sonucu yalnızca Türkiye’de değil, aynı zamanda yurt dışında ilişkileriyle de Türkiye’nin ithalat ihracatında önder illerdendir (Dünden Bugüne Gaziantep, 2007: 15-16)

**Tablo 5. Gaziantep ili toplam ihracat /ithalat bedeli
(Bin ABD Doları)**

Yıl	İhracat	İthalat	Ticaret hacmi	Ticaret dengesi
2003	866.153	1.000.182	1.866.335	-765.971
2004	1.295.292	1.332.130	2.627.422	36.838
2005	1.652.554	1.686.155	3.338.709	33.601
2006	1.857.722	1.846.300	3.703.806	11.422
2007	2.447.656	2.269.084	4.716.740	178.572
2008	3.237.061	2.793.357	6.030.418	443.704
2009	2.992.953	2.128.417	5.121.370	864.536
2010	3.517.993	3.430.219	6.948.212	87.774
2011	4.759.585	4.722.623	9.482.208	36.962

Kaynak:Türkiye ihracat Merkezi (TİM- www.tim.org.tr/)

Gaziantep'in sanayileşmede bu noktaya gelişinin arkasında yatan temel nedenlerden biri, coğrafi konumudur. Zira Gaziantep, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da stratejik bir pozisyona sahiptir. Kara ve demir yoluyla Güneydoğu ve Doğu Anadolu ile Suriye ve Irak'a bağlıdır. Bu konum, Gaziantep'i bir pazar merkezi haline getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun ekonomik ilişkileri Laskiye ve Halep kentleri çevresinde odaklaşmakta ve yöredeki eyaletlerle dış dünyanın bağlantısı bu kentler aracılığıyla kurulmaktaydı. Birinci Dünya Savaşından sonra, Halep'in Türkiye sınırları dışında kalmasıyla, bölgede benzer işlevleri görebilecek yeni bir ticaret ve sanayi merkezi oluşturma gereğini ortaya çıkmıştır. Bölgede bu işlevleri görebilecek, ulaşım ve üretim alt yapısı açısından uygun olan Gaziantep bir ölçüde bu görevleri üstlenmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ticaret ve sanayi merkezi olan Gaziantep, 2010 yılı itibariyle yaklaşık 3,8 milyar dolarlık ihracatı ile Türkiye Cumhuriyeti dış ticaretinde önemli bir paya sahiptir. Suriye ve Irak'a komşu il olma özelliğinin yanında Ortadoğu ülkelerine yakın bir merkezdir. Gelişmiş bir alt yapısı bulunmaktadır. Serbest Bölge'nin yanı sıra dört Organize Sanayi Bölgesi ve Organize Besi Bölgesi oluşturulmuştur. Ticaret ve sanayisi geliştiğinden büyük TIR filolarına sahip lojistik bir merkezdir. Dış ticarete ilişkin bankacılık, depolama, müteahhitlik iletişim gibi yan sektörlerdeki alt yapılar da tamamlanmıştır(Gaziantep Ticaret Odası, 2011: 26-30).

Ekonomik ve ticari anlamda bölgesindeki illere öncülük yapmakla birlikte dünya çapında üretim yapan yerel işletmeler, AB ülkeleri ile birlikte Suriye ve Irak başta olmak üzere dünyanın 150'den fazla ülkesine ihracat yapmaktadır. Gaziantep'in bölge ve ülke açısından önemini koruması ve bu yapının istikrarlı bir biçimde sürmesi için pazar kaybı yaşamaması ve yeni pazarlar elde edebilmesi gerekir.

Gaziantep'in 2003-2011 dönemi arasında dış ticaret rakamlarını incelediğimizde dış ticaret hacminin yıllar itibariyle artış gösterdiğini; ancak, 2009'da küresel ekonomik krizden ciddi şekilde etkilendiğini ve bir önceki yıla(2008) göre ihracatın, ithalatın ve ticaret hacminin düştüğünü görüyoruz. Bunun yanında, 2009'da ticaret dengesi incelenen dönem içinde en yüksek rakama (864.536bin ABD doları) ulaşmıştır. Devam eden küresel ekonomik krizle bağlantılı olarak dış ticaret dengesi, 2010 yılında bir önceki yıla göre %89; 2011 yılında da 2010 yılına göre %58 oranında da düşmüştür. Bu durumu, Gaziantep ekonomisinde de ihracat, ithalat dengesinin ihracat aleyhine doğru döndüğünün göstergesi olarak yorumlayabiliriz.

Gaziantep'in dış ticaretinde AB ülkeleri öncelikli sıradadır. Devamında da tarihsel ve kültürel bağlarının olduğu sınır komşuları Irak ile Suriye'nin ilk sıralarda olduğu Ortadoğu ülkeleri ve Libya'nın da bulunduğu Kuzey Afrika ülkeleri yer alır. Hem küresel kriz, hem de Arap Baharı Gaziantep'in dış ticaret dengesini 2008 yılından sonra olumsuz yönde etkilemiştir.

**Tablo 6. Gaziantep'in Arap Baharı Ülkelerine İhracatı
(Bin ABD Doları)**

Ülke/Yılı	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Irak	153.928	323.236	498.593	449.792	549.288	951.281	1.002.575	1.206.041	1.773.755
Suriye	31.615	42.284	47.339	58.642	72.688	122.017	110.283	117.264	96.318
Mısır	8.17	20.000	11.420	10.492	9.064	20.261	40.010	65.997	64.176
Libya	8.064	14.699	17.906	17.594	40.110	69.446	41.488	49.095	74.007
Tunus	2.751	2.750	4.928	9.018	17.480	30.362	31.016	40.697	52.279

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (www.tuik.gov.tr/)

Gaziantep'in Arap Baharı ülkelerine ihracatını Tablo 6.'da detaylı olarak incelediğimizde ihracatının en fazla olduğu ve yıllar itibariyle sürekli artış gösterdiği ülke Irak olmuştur. Irak coğrafi ve lojistik avantajlarının yanı sıra yeniden yapılanma süreciyle Türk müteahhitlik firmaları için büyük bir potansiyeldir. 2003 yılından sonra Irak'a uygulanan ambargonun da kalkmasıyla dış ticaret hacmi artmaya başlamıştır. 2003 yılında Gaziantep'ten yapılan toplam ihracat içinde Irak'ın payı %17 iken 2011'de bu pay %37 olmuştur. Özellikle tekstil ve hazır giyim sektörü geniş bir ihracat pazarıdır.

Arap Baharındaki siyasi gelişmelerden dolayı Gaziantep, Suriye'ye ihracatında, 2011 yılında bir önceki yıla göre %20 civarında pazar kaybına uğramıştır. Uluslar arası kurum ve devletler tarafından alınan ve uygulanan ekonomik yaptırım kararları Suriye'de gündelik yaşamı derinden etkilenmeye başlamıştır. Turizm sektöründe faaliyette bulunan firma ve diğer işlerde işten çıkarmalar çoğalmış ve turizm sektörü durma noktasına gelmiştir. Ham petrol üretimi düşmüş; işlenmiş petrol ürünlerinde sorun çıkması nedeniyle benzin istasyonlarında kuyuklar oluşmuştur (www.hurriyet.com.tr/ekonomi/19347354.asp). Yaptırım kararları Suriye'ye yönelik olmakla birlikte Gaziantep'in ihracatını olumsuz etkilemiştir. Yatırım ve dış ticaretin yanında Ortadoğu ve Uzakdoğu'ya mal taşınmasında kullanılan tır taşımacılığında transit geçişlerde Suriye kullanılmaktadır. Özellikle de Gaziantep sınır bölgesindeki şirketler, Suriye'deki istikrarsız durumun uzamasından zarara uğrama riskiyle karşı karşıyadırlar. Türkiye-Suriye sınır ticaretinin durma noktasına gelmesiyle geçimini bu yoldan sağlayan aileler de ekonomik sorunlar yaşamaktadır.

2011'de Arap Baharının siyasi gelişmeleri Gaziantep'in Mısır'a ihracatını da olumsuz etkilemekle birlikte değerlendirmeye alınmayabilir. Gaziantep'i küresel ekonomik kriz yönünden incelersek 2008 sonrasında Suriye ve Libya ihracatının olumsuz etkilendiğini görüyoruz. 2003–2011 döneminde Gaziantep, Irak ve Tunus'a ihracatında sürekli artan bir eğilim izlemiştir. Türkiye'nin Libya'ya 2011 yılı ihracat rakamı 2010 yılı ihracat rakamına göre %61 oranında düşüş gösterirken; Türkiye'nin aksine Gaziantep'in Libya'ya ihracatı olumludur.

Tablo 7. Gaziantep'in Arap Baharı Ülkelerinden İthalatı
(Bin ABD Doları)

Ülke/Yıl	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Irak	4.353	16.060	1.288	444	2.726	5.678	699	1.680	3.271
Suriye	39.077	26.160	20.802	10.862	35.541	25.861	26.432	69.825	58.969
Mısır	1.390	435	1.792	3.602	11.421	24.837	17.618	24.508	82.295
Libya	198	1.939	3.278	4.666	1.807	-	3.198	3.438	416
Tunus	-	-	4	530	546	58	1.111	143	106

Kaynak: TUIK (www.tuik.gov.tr/)

2003–2011 döneminde Gaziantep'in Arap Baharını yaşayan ülkelerle olan ithalatında sadece 2011 yılında Suriye'ye yapılan ithalatta 2010 yılına göre azalma görülmektedir. Arap Baharı sürecinde Suriye'ye yaptırımların etkinin olmadığı 2011 öncesi dönemde Suriye'nin Gaziantep'teki pazar payını sürekli arttırma eğiliminde olduğunu tespit ediyoruz. Tablo 7'de dikkat çeken bir diğer husus, 2011 yılı itibariyle Mısır'dan yapılan ithalatın 2010 yılına göre %335 gibi bir oranla üç katına çıktığıdır.

Irak, 2004 yılı hariç Gaziantep'in ihracatının aksine ithalatında çok önemli yer kaplamamaktadır. Tunus, Arap Baharını yaşayan ülkeler arasında göreceli olarak Gaziantep'in hem ithalatında hem de ihracatında oldukça az yer kaplamaktadır. Gaziantep Tunus'tan 2005'de ithalata başlamış ve bu ithalat da dalgalı, istikrarsız bir seyir izlemektedir. İthalat değeri yıldan yıla birden artmakta (2005'den 2006'ya 4bin'den 2006'da 530bin ABD dolarına ve 2008'de 58bin den 2009'da 1.111 ABD dolarına yükselmesi gibi); ya da birden düşmektedir(2007'de 546binden 58 bin ABD dolarına ve 2009'da 1.111binden 143bine inmesi gibi). Gaziantep'in Tunus'tan ithalatının düşüş eğilimine girdiği tarihlerden biri küresel ekonomik krizin başlangıcı; diğeri Arap Baharı'nın yaşanmasıdır.

Tablo 8. Gaziantep-Arap Baharını Yaşayan Ülkeler 2003–2011 Dış Ticaret (Bin ABD Doları)

Yıl	Toplam İhracat	Toplam İthalat	Ticaret Hacmi	Ticaret Dengesi
2003	204.375	45.018	249.393	159.357
2004	402.969	44.594	447.564	358.376
2005	580.186	27.164	607.350	553.022
2006	545.538	20.104	565.642	525.434
2007	688.630	52.041	740.671	636.589
2008	1.193.367	56.434	1.249.801	1.136933
2009	1.225.372	49.058	1.274.430	1.176.314
2010	1.479.094	99.594	1.578.688	1.379.500
2011	2.060.535	145.057	2.205.592	1.915.478

Kaynak: Tablo6 ve Tablo7'deki ithalat- ihracat verileri düzenlenerek oluşturulmuştur.

2003-2011 dönemindeTablo8'e de yansıdığı gibi Arap Baharını yaşayan ülkelerden Tunus, Libya, Mısır, Suriye ve Irak ile Gaziantep'in toplam dış ticareti görünümünden ele ettiğimiz sonuca göre:

Gaziantep'in bu ülkelerle dış ticareti ihracat üzerine kurulmuştur. Dış ticaret hacmini ve dış ticaret dengesini sürükleyen olgu ihracattır. Toplam ihracat değeri de Irak'a yapılan ihracatın büyüklüğüne bağlı bir trend izlemektedir. Irak ile olan ihracatın 2007'den sonra artması toplam ihracatında 2007'den sonra yüksek oranlarda artmasına neden olmuştur. Bu durum, 2003 ABD Müdahalesinin ardından, Irak'ın savaş sonrası istikrarsız durumun düzelmesiyle Gaziantep'in bu ülkeyle ticari ilişkilerini 2003–2007 dönemine göre çok iyi geliştirdiği ve yeni pazarlar kazandığı anlamına gelir. Dikkat edilmesi gereken, önümüzdeki süreçte, Gaziantep'in Irak ile ticaretinde bir sıkıntı yaşamamasıdır. Güney komşularımıza kapılardan bir milyonun üzerinde araç geçtiği düşünülürse sürecin uzaması, sadece Gaziantep'in değil; Güneydoğu Anadolu'nun da ticaretini yüksek oranda olumsuz etkileyebilir.

Diğer bir sonuç, Gaziantep'in bu ülkelerden ithalatı çok önemli bir yer tutmamaktadır. 2006 ekonomik dalgalanmalar ve 2008 sonrası küresel ekonomik krizden etkilenecek azalmakla birlikte Arap Baharı döneminde dahi toplam ithalatı sürekli artış kaydetmiştir. Irak'ın 2003 iç savaşın ardından belli bir zaman sonra yapılanması, Gaziantep ve Türkiye'nin ticari ilişkilerine olumlu yansıdığı gibi; Arap Baharı nedeniyle ülke temelinde düşme eğilimine giren dış ticaret rakamları, bu ülkelerin yapılanma sürecini tamamlamasıyla yeniden gelişebilecektir.

SONUÇ

Irak'ta 2003 sonrası bürokrasi ve işadamları savaşa hazırlıksız yakalanmıştır Pazar diğer ülkeler tarafından paylaşılmıştır. ABD menşeli şirketlerin savaştan kazançlı çıkması anlaşılrsa da Güney Kore, Norveç ve Çin gibi ülkeler Irak'ın ticaret ortağı haline gelmiştir Dikta rejimlerinden sonra ülkenin yalnızca siyasi sistemi değişmemektedir. Aynı zamanda sermaye ve ticari ilişkileri de el değiştirmektedir. Dikta rejimlerinde büyük sermaye grupları tekel olduğundan diğer gruplar asla büyüyememektedir. Diktatör gidince sermaye de ülkeyi terk etmektedir. Geriye kalan küçük gruplar ise uluslararası ticarete bocalamaktadır. Irak Savaşı sonrası ABD ve AB ülkelerinin yanına Çin Güney Kore gibi ülkeler pazardan pay alır hale gelmişlerdir. Benzer şekilde enerji bakımından küresel önemi olan Libya, Mısır, Suriye ve Tunus'un Arap Baharı çerçevesinde yeniden şekillenmesiyle İran, Rusya ve Çin gibi yeni aktörlerin bölgede siyasi ve ekonomik etkinliklerinin artması muhtemeldir(Olimat, 2011: 325–326).

Siyasi oluşumların yeni ekonomik değişimleri beraberinde getirdiği bu ülkelerle Türkiye'nin siyasi ilişkilerini rasyonel temele oturtması gelecekteki ekonomik ve ticari ilişkilerine olumlu yansımaları bakımından hayati öneme sahiptir.

İncelediğimiz 2003–2011 döneminde Türkiye, 2003 sonrası Irak'ın iç savaş nedeniyle istikrarsız ortamında ticari ilişkileri durağandır. 2006 sonrası dönemde ticari ilişkiler hızla artmış ve diğer küresel güçlerin yanında pazardan büyük pay alabilmiştir. Türkiyeli işadamları için 2003 sonrası kazanılan Irak tecrübesi bu Arap Baharı devamında yarar sağlayacaktır. Küresel ekonomik dalgalanmaları Arap Baharı'ndan ayrı tutarsak 2010 sonunda başlayan süreç Irak, Suriye, Mısır, Libya ve Tunus ile olan ekonomik gelişmeyi yavaşlatmaya başlamıştır. Arap Baharından istikrarlı sistemlere geçiş uzun sürer ve ilgili ülkelerde güvenli ortamlar oluşturulamazsa ve ambargo ile yaptırımlar devam ederse durum Türkiye'nin daha da aleyhine gelişmesine neden olacaktır.

Gaziantep açısından ise durum endişe vericidir. 2–3 yıldır vizelerin kalkmasıyla Suriye ile yaşanan bahar dönemi yerini sert esen rüzgârlara bırakmıştır. Ekonomik ve ticari ilişkiler durmuş ve il bazında büyük ekonomik kayıplar yaşanmaktadır. Süreç uzadıkça Gaziantep firmaları, etkileri daha derinden hissedecektir. Suriye'nin dışındaki ülkelerle yavaşlayan dış ticaret de Gaziantep ekonomisini daha da kötüleştirir.

2003 sonrası Irak dönemi gibi 2010 da başlayan Arap Baharındaki demokratik dönüşüm, kısa vadede ekonominin negatif etkilenmesine sebep olmuştur. Asıl olan uzun vadeli stratejileri şimdiden belirleyebilmektir. Türkiye, bölgede Irak sürecinden farklı olarak ABD ve AB'nin zayıflayan otoritesinin yanında İran, Çin ve Rusya gibi yeni küresel ve güçlü aktörlerle de rekabet ya da işbirliği yapmak zorunda kalacaktır. Süreç iyi yönetilmezse ticari anlamda mevcut pazarların kaybedilmesinin muhtemel olduğu gibi Türkiye'nin enerji bağımlılığı nedeniyle ithalatının ihracatına göre daha fazla artmasına dolayısıyla cari açığın artması riskiyle karşılaşılacaktır.

KAYNAKÇA

ABDELAZIZ, Mohamed, Georgios CHORTERAS, Andra CIPOLLINI; (2008), "Stock Prices, Exchange Rates, and Oil: Evidence from Middle East Oil-Exporting Countries, *Proceeding of the Middle Association* , vol:10, 27p.

AKAL, Mustafa; (2008), "Ortadoğu Sınır Ülkeleriyle Dış Ticaret Yoğunlaşması ve Yapısal Değişim", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 271–296.

AKGÜL, Öner; (2011), "Libya'da iç Savaşa Müdahale: Avrupa Birliği Devrimin Neresine?", *Ortadoğu Analiz*, (3)36, ss:51–59.

ASKON (Anadolu Aslanları İşadamları Derneği); (2007), "Türkiye Ekonomisi 2007", ASKON Ekonomi Raporları: 8, İstanbul, 129s.

AYHAN, Veysel; (2012), " Tunus İsyanı: Arapların Devrim Ateşini Yakması", *Ortadoğu Etütleri*, (3)2, ss.59-93.

AYHAN, Veysel; (2011), "Mısır Devriminin Ayak Sesleri", *Ortadoğu Analiz*, (3)26, ss. 15–26.

BÜSAM (Bahçeşehir Üniversitesi Uluslararası Stratejik ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi); (2011), Tunus'tan Mısır'a Arap Sokağı, Ordular ve Diktatörler, 40s.

BYMAN, Daniel and Kenneth M. POLLACK; (2011), "Regional Actors: The Changing Balance of Power in the Middle East", Kenneth M. POLLACK (Ed.), *The Arab Awakening , America and the Transformation of THE Middle East*, Brookings Institution Pres, Washington, 300p.

COUNTRY INTELLIGENCE: REPORT SYRIA; (2011), "Syria Country Monitor, pp:1–21

DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER KURULU (DEİK); (2006), Türkiye-Suriye Ticari ve Ekonomik İlişkileri, İstanbul, 95s.

DİCLE KALKINMA AJANSI; (2011) , "Irak Çalışma Ziyareti Raporu, Diyarbakır, 41s.

DOBBİNS, James, Coalition Provisional Authority, International Security and Defense Policy Center ; (2009), *Occupying Iraq: a history of the Coalition Provisional Authority*, RAND Corporation, Santa Monica, 364p.

DUMAN, Bilgay; (2011), "Irak Kürt Bölgesinde Yasemin Kokusu", *Ortadoğu Analiz*, 3 (27), ss: 38–44.

DÜNDEN BUGÜNE GAZİANTEP; (2007), 126s.,
www.gaziantepililerderneği.org/2023_Gaziantep_Raporu.asp.htm, 2012.

ESFAHANI, Hadi Salahi and Lyn SQUIRE ; (2007), “Explaining Trade Policy Middle East and North Africa”, *Quarterly Review of Economics and Finance*, 46(5), pp:660-684.

GÖZEN, Ramazan; (2011), “Tunus Mısır... İstikrar İçinde Değişim?”, *Ortadoğu Analiz*, 3 (27), ss: 58–65.

KHALIL, Mohamad A; (2011), “A Plan to Rebuild Iraq Economy”, *Proceeding of Northeast Business and Economics Association*, pp: 190–193.

KONA, Gamze Güngörmüş; (2006), “İkinci ABD Operasyonu Sonrası Irak’ın Ekonomik Görünümü ve ABD’nin Irak’a İlişkin Ekonomik Planları”, *Akademik Bakış*, Sayı:10, ss: 1–16.

KONYA TİCARET ODASI; (2008), Mısır Arap Cumhuriyeti Ülke Raporu, Etüd-Araştırma Sevisi, 31s.

KULA, Ferit ve Alper ASLAN; (2008), “Türkiye’nin Orta Doğu’da Ekonomik Geleceği: Türkiye’nin İhracat Potansiyeline Yönelik Ampirik Bir Analiz”, MPRA Paper No: 10668, Munich, 10p.

KULOĞLU, Armağan; (2011), “Libya Harekatı, Gelişmeler ve Türkiye”, *Ortadoğu Analiz*, (3)28, ss.49–56.

KRUGMAN, Paul; (2011), “The New Economic Geography, Now Middle-aged.”, *Regional Studies*, (45) 1, pp:1–7

MÜSİAD-Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği; (2006), Türkiye’nin Enerji Ekonomisi ve Petrolün Geleceği, Araştırma Raporları: 49, Tavaslı Matbaacılık, İstanbul, 128s.

OĞUZLU, Tarık; (2011), “Arap Baharı ve Yansımaları”, *Ortadoğu Analiz*, (3)36, ss.8–16.

OLIMAT, Muhamed S.; (2010), “The Political Economy of the Sino-Middle Eastern Relations”, *Journal of Chinese Political Science*, 15, pp: 307-335

ORHAN, Oytun, (2011), “Suriye’de Demokrasi mi İç Savaş mı? Toplumsal –Siyasal Yapı, Değişim Senaryoları ve Türkiye”, *Ortadoğu Analiz*, (3)29, ss:8-26.

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ(ORSAM); (2011), Türkiye ve Arap Birliği’nin Suriye’ye Yaptırım Kararları ve Olası Sonuçları, Rapor no:91, Ankara, 21s.

ÖZKAN, Mehmet; (2009), “Mısır Dış Politikasında Filistin ve Bölgesel Yansımaları”, *Orta Doğu Analiz*, 4(1), ss: 81–101.

ÖZTÜRKLER, Harun; (2011), “Suriye Ekonomisinin Genel Özellikleri ve 2011 Sonrası Gelişim”, *Ortadoğu Analiz*, (3)29, ss:41–47.

PİRİNİE, Bruce and O'Connell Edward; (2008), *Counterinsurgency in Iraq (2003-2006)*, RAND Counterinsurgency Study, Volume 2, Santa Monica, 106p.

GAZİANTEP TİCARET ODASI; (2011), Rakamlarla Gaziantep 2011, Gaziantep, 40s., <http://www.gto.org.tr/icerik.asp?sayfa=RakamlarlaGaziantep2009Edergi>, 2012.

SAĞSEN, İlhan; (2011), “Arap Baharı, Türk Dış Politikası ve Dış Algılaması”, *Ortadoğu Analiz*, 3(31-32), ss:57-64.

SALIK, Nuri; (2011), “Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikasında Pragmatizm ve Türkiye-Suriye İlişkilerinin Geleceği”, *Ortadoğu Analiz*, (3)35, ss.20–32.

TÜREL, Oktar(2011), “2011 Yazında Ortadoğu’yu Düşünürken”, *Mülkiye*, Cilt:XXXV, Sayı: 272, ss: 1-51.

YANAR, Rüstem; (2011), “Türkiye’nin Suriye, Lübnan ve Ürdün ile Ekonomik Entegrasyonu”, Stratejik Düşünce Enstitüsü Raporu, 32s. <http://www.sde.org.tr/userfiles/file/EKONOMIK%20ENTTEGRASYON%20ANALIZ%2032%20SAYFA.pdf>(8.3.2012)

YAVUZ, Celalettin; (2011), “ABD Irak’tan Çekilirken”, *TÜRKSAM*, <http://www.turksam.org/tr/yazdir2547.html>(5.3.2012).

ZAHRA, Shaker A.; (2011), “Doing Researche in the (New) Middle East Sailing with the wind”, *Academy of Managemnet Perspectives*, (25)4, pp: 6-21.

WALT, Vivienne; (2011), “A Libyan Leader Speaks Out”, *Fortunes*, 164(8), pp:93–96.

www.arableagueonline, 2012.

www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/04/110419_syria_disperse.shtml, 2012.

www.bloomberght.com/haberler/haber/994201-arap-baharinin-maliyeti-55-milyar-dolari-asti, 2012.

www.cnnturk.com/2011/dunya/01/28/misirda.isyan.olu.sayisi.artiyor/604883.0/index.html, 2012.

www.deik.org.tr/, 2012.

www.dtm.gov.tr/, 2012.

<http://dunya.milliyet.com.tr/irak-ta-siddet-olaylari> , 2012.

www.ekonomi.gov.tr, 2012.

www.gazprom.com/production/projects/deposits/libya/, 2012.

www.hazine.org.tr/ekonomi/28.04.2010.pdf, 2012.

www.hurriyet.com.tr/ekonomi/19347354.asp, 2012

www.ibtimes.com/articles/235593/20111021/libya-oil-gazprom-russia-gaddafi-qaddafi-noc.htm, 2012.

www.mfa.gov.tr/libya-ekonomisi.tr.mfa, 2012.

www.tim.org.tr/, 2012.

www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3580.htm, 2012 .

www.tuik.gov.tr/, 2012.